Рік 1918. Число 16.

Бібліотека „Канадийского Фармера“.

Про велику Французку Революцію.

написав

Др. КИРИЛО ТРИЛЬОВСЬКИЙ

(З ілюстраціями).

Ціна 10 цт.

Накладом »Канадийського Фармера«,
852 Мейн стр.
Вінніпеґ, Манітоба.

Про велику Французку Революцію.

написав

Др. КИРИЛО ТРИЛЬОВСЬКИЙ

(З ілюстраціями).

Ціна 10 центів.

НАКЛАДОМ »КАНАДИЙСКОГО ФАРМЕРА«.
852—854 Мейн Ст. Вінніпеґ, Ман.

Великою французкою революцією називаємо славний бунт французкого народа, котрий вибух дня 14. липня 1789 року і з ріжним змінами тревав до 18 мая 1804 р., коли то вийшовший з революциї французкий єнерал Наполеон Бонапарте зістав вибраний цїсарем (імператором) французкого народа.

Сей славний бунт є важний не лиш з тої причини, що тоді скасовано королївство а заведено републїку, то є річ публичну, народоправство, — але єще більше тому, що французка революція знесла старий порядок **февдальний,** після котрого цїсар чи там король був власним власником всїх земель в державі і ті землї надавав яко »feudum« то є ленно поодиноким шляхтичам, котрі були за се обовязані до военної і надворної служби. То ленно можна було давнїйше відобрати або відкликати але пізнїйше дотичні земські добра стали ся вічною власностию таких шляхтичів. Хлопи, живучі в добрах такого пана, не мали правдивої власности на землях, котрі управляли, але за право ужиткованя тих земель мусїли відробляти панови панщину і давати всїлякі данини. Вони були позбавлені всякого горожанського права, не могли робити тестаментів і були в дійсности лишень робучим скотом своїх панів-шляхтичів, котрі над ними виконували також судівництво.

»Мандатори«, про котрих наш народ ще й доси памятає, були ще останками такого февдального права в Австриї, бо вони з мандату то є з уповажанем дїдича — хотя за затвердженем циркулярної власти, виконували над хлопами судівництво.

Февдальний порядок у Франції був дуже прикрим не лишень для хлопів, але і для міщаньства як біднїйшого так і бо-

гатшого і вийшовшої з него інтеліґенциї, як наприклад адвокатів, нотарів, лікарів, банкирів і т. ин. Всіх тих, хто не належав до шляхти, то є першого стану, або духовеньства, то є другого стану, — причислювано до **стану третого,** котрий в державнім житю не мав жадного права, бо всї права захопив король, шляхта і духовеньство. Ті два пануючі стани не платили майже жадних податків, а всї податки звалено на стан третий а передо всім на бідних і в темноті держаних хлопів.

Французка держава була страшенно задовжена, раз в наслїдок довготревалих а непотрібних воєн, котрі провадив король Людвик XIV (14), що панував від 1643 до 1715 року, — а дальше в наслїдок марнотравства і лайдацкого житя королївського двора в часї, коли наслїдник і внук Людвика 14-го — Людвик XV (15) (1715 — 1774 був малолїтний і позіставь під опікою великого розпусника Филипа з Орлеану, а потім пізнїйше, коли той король позіставав під впливом своїх любасок (метрес) маркізи Помпадур і бувшої проститутки Дібаррі. Коли маркіза Помпадур привяла, то — щоби удержувати короля під своїм впливом — устроїла вона для него спеціяльний бурдель, так званий »парк оленів«, до котрого спроваджувала, нераз ґвалтом, найкрасші дївчата. Виставне і розпустне житє короля і єго двора коштувало великі мілїони, а шляхта і духовеньство ішли і собі за тим приміром і вели страшенно виставне, розпусне і легкодушне житє.

По розпуснім Людвику XV. прийшов Людвик XVI., ожений з Марією Антонетою, дочкою нїмецької цїсаревої, а австрийської архикняжни Мариї Тереси. Була вона отже сестрою цїсаря Йосифа II. Людвик XVI. вів уже житє поряднїйше і занимав ся більше ручними роботами і польованем. Він однак цїлковито не доріс до тих бурливих і тяжких часів, які переживав, і мусів остаточно випити се, що наварили єго попередники та разом з своєю жінкою зложили голову під ґільотину (машину до стинаня голов). За єго часів нужда і гнет були величезні, а тисячі дармоїдів висисало кров і піт з робучого народа.

Духовеньство в тім часї посїдало пяту часть всїх ґрунтів в державі, з чого побирало около 100 мілїонів франків доходу. Десятина побирана від хлопів давала 23 мілїони доходу. Всїх

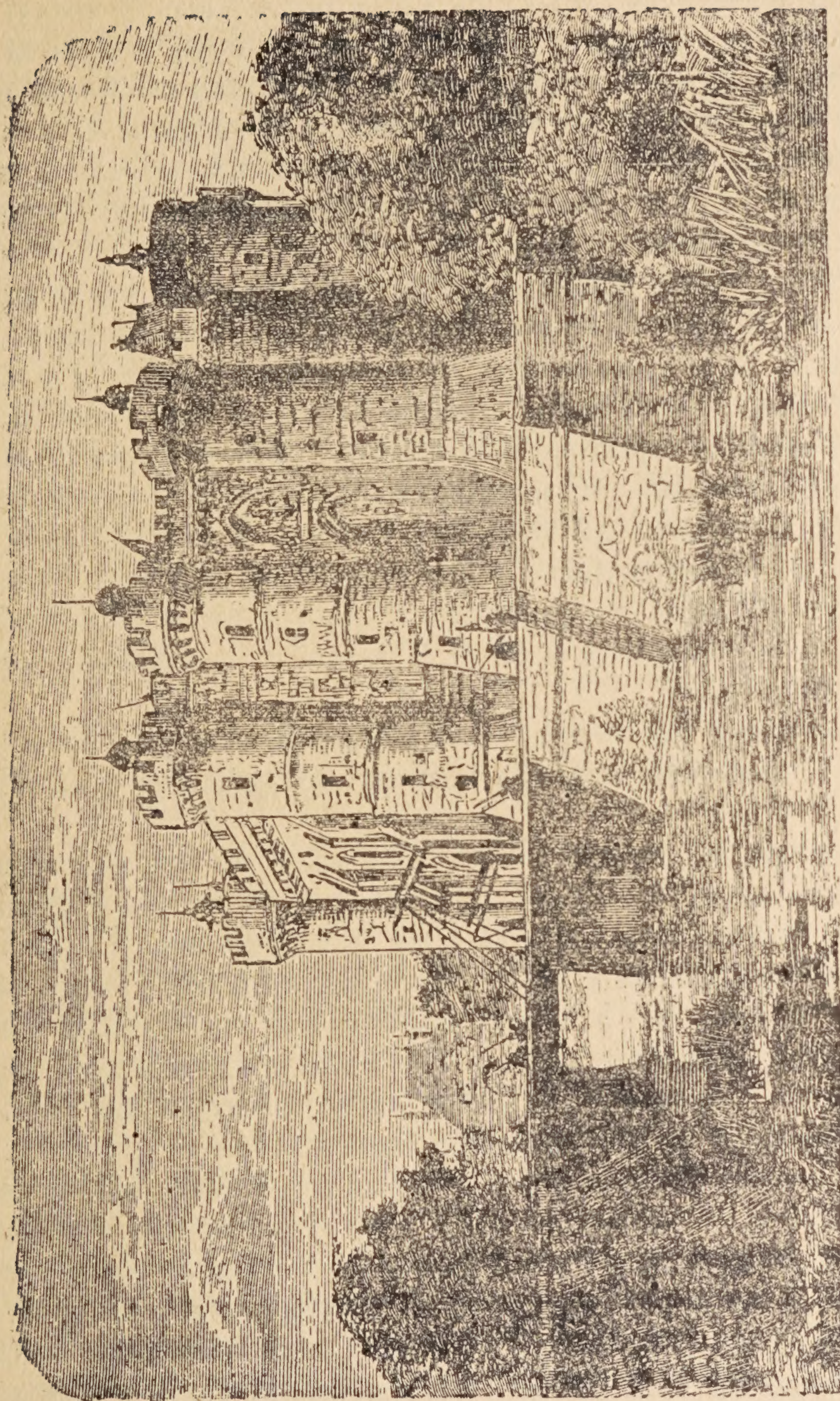

Бастилля.

сьвіцьких попів було 68 тисячів 400, а окрім того 24 тисячі черців і 36 тисячів черниць. І всю ту саранчу мусів годувати бідний нарід, бо окрім повисших доходів здирали попи сильно за треби, а черці та черниці випрошували під титулом квести (нїби »на боже«). Дрібнїйші попи не мали таких великих доходів як старшина і много з них підчас революциї скинуло реверенду і пристало до бунту.

Шляхта в часї революції обіймала около 30 тисяч родин, або около 140 тисячів голов. Вона жила виключно з праці хлопів, а сама цурала ся всякої продуктивної (творчої) роботи. Що найбільше — крутила ся і інтриґувала на королївськім дворі та служила за офіцирів при війську, що творило єї майже виключний привілей. Чоловікови нешляхоцкого роду було дуже тяжко одержати офіцирський патент, а за Людвика XVI. не можна було навіть дійти до ранґи капітана. Шляхта була майже цілком свобідна від податків, а попи лише в надзвичайних случаях воєн накладали на себе незначний так званий добровільний податок.

В наслїдок тих безпорядків і здирств попала французка держава в **величезні довги,** з котрих нїяк не годна була видрапати ся.

Не було що робити і на внесенє міністра Некера скликано до Верзалю коло Парижа на день 5 мая 1789 так звані **стани ґенеральні,** котрих вже від 1614 року не скликувано. Стани ґенеральні обіймали послів від трех станів, а то від духовеньства, шляхти і міщаньства, або так званої буржуазії. Тут був виборцем кождий, хто скінчив 25-тий рік і мав урядовий або академічний титул, хто мав сталу посаду або майстерський лист, або бодай платив 6 франків річного безпосередного податку. Так отже робітники і біднїйші хлопи були від вибору виключені та всеж таки і тамті члени стану третого вибрали таких представників, що дуже завзято і з посьвятою бороли ся за еманципацію, то є за визволенє і зрівнанє з другими стану третого. Про стан четвертий, то є про робітничий і малоземельний пролетаріят не було ще тоді бесїди і аж в пізнїйших роках революциї зазначила ся та ріжниця межи пролетаріятом а богатшою буржуазією, міщаньством.

Стани ґенеральні мали 1214 членів. Але позаяк оба пануючі стани (шляхта і попи) бажали, щоби голосовано після станів„ то все ті два стани переголосували би своїми двома голосами оден голос стану третого. Вже на першім засіданю прийшло до непорозуміня, бо коли король відчитуючи престольну промову накрив голову капелюхом, то не лиш попи і шляхта але і посли стану третого понакладали також капелюхи на голову.

Через 6 неділь тревав спір над внесенєм третого стану, що би голосувати після голов. Дня 17 червня 1789 р. заявили ся многі просьвічені, радикально думаючі шляхтичі і деякі біднійші попи, що вони переходять на сторону стану третого і разом з ними назвали себе **Народним Собором.** Шляхта і надворна голота постановили зі злоби допустити ся державного замаху. І коли 20 червня посли хотіли увійти до салї засідань, застали двері замкнені і обсаджені військом. Всї отже поступові посли в числї 600 удали ся до мійської салї гри в пилку і тут присягнули держати ся разом і збирати ся, де буде потреба, так довго, аж доки конституція не зістане уґрунтована. До них прилучили ся пізнійше 149 біднійших послів і 47 шляхтичів. А коли 23 червня король у спільній сали наказав, щоби всї три стани розлучили ся і осібно радили, — то стан шляхоцький і попівський вийшов, а стан третий разом з союзниками лишив ся в сали. На візванє майстра церемонії, щоби і вони забрали ся, гримнув єму поступовий ґраф Мірабо просто в очи: »Ми тут зібрали ся з волї народа і лиш силою баґнетів можна би нас розігнати. Скажи то свому панови«.

Король і справдї почав стягати військо до Парижа і Верзалю та нагнав поступового мінїстра Некера.

Народ отже почав буритись і зібрав ся в городї палати Роаяль, де молодий адвокат Каміль Демулєн вилїз на стіл і з пістолєтом в руках завізвав народ до збруї. Народ отже сплюндрував склепи зі збруєю, а коли дня 14 липня знайдено в пивницях одного військового будинку 30 тисячів ґверів і пару канон, народ узброїв ся і під проводом пивовара Сантерра кинув ся здобувати стоячу серед міста твердиню Бастиллю.

Та **Бастилля**— — то була тюрма призначена для політич-

них вязнів. Хто коли вирвав ся з яким острим словом про народну кривду та панські і попівські здирства, той на перший-ліпший донос якого шпіґуна діставав ся без слідства і вироку до Бастиллї, де міг і 20 літ пересидїти не знаючи, за що власти во єго се стрінуло.

Як який небудь надворний дармоїд або королївська метреса мала на кого пізьму, то випрошувала собі у короля так звані »летр де каше« (наказ увязненя) і то з порожним місцем на виписанє імени першого ліпшого чоловіка і він вандрував потім на цілі літа до Бастиллї. Дня отже 14 липня 1789 узброєний народ кинув ся з окликом »До Бастиллї! До Бастиллї!« на ту твердиню-тюрму і о годинї 5 пополудни вона вже була в руках побідного народа.

Був се початок великої французкої революції, та король, що вів дневник своїх польовань, а сего дня нїчого не застрілив, занотував при дни 14 липня 1789 »нїчо«.

16 липня вже і слїду по Бастиллї не лишило ся, а вскорі і на провінциї підняли ся хлопи здобувати і палити панські палати та монастирі. В однїй провінциї Дофен спалено в двох тижнях 270 замків.

Тимчасом **Народний Собор** радив дальше а славної ночи 4 серпня 1789 позношено всї шляхоцкі і попівські привілеї. І так знесено паньщину і панські суди над мужиками, панське право польованя на чужім ґрунтї (уже тодї, 123 роки тому назад!), право десятини для попів, примус належати до цехів і т. ин. На слїдуючих засїданях ухвалено знову отсї славні **права чоловіка і горожанина,** що стали на ціле століте підставою всїх поступових державних конституций і полїтичних програм.

Знаменитим є тут 17 артикул про ненарушаємість права власности. Се приходяча до власти буржуазія клала заздалегідь охорону проти змагань безвласного пролєтаріту.

ЗАЯВА ПРАВ ЧОЛОВІКА

звучала так: »**І. Люди родять ся свобідні, рівні в правах — і такими остають. Суспільні ріжницї можуть опирати ся лиш на суспільній користи.**

II. Цілию кождого громадського гурту є захованє природжених і непередавнених прав чоловіка. А ті права то: свобода, власність, безпека і опір супроти гнету.

III. Верховним жерелом усякої власти є народ. Ніодна корпорація і ніодна людина не можуть мати власти, котра виразно не походить з того жерела.

IV. Свобода то є то, що кождому вільно все то робити, що не приносить нікому шкоди; отже виконуванє природних прав чоловіка не знає инших границь окрім тих, котрі забезпечують співгорожанам можність користати з тих самих прав. Границі ті може установити лиш закон.

V. Закон може заборонити лиш то ділане, котре приносить суспільности шкоду. Чого закон не забороняє, того не вільно заказувати, так як не можна змусити ділати то, чого закон не наказує.

VI. Закон — то обява загальної волі. Усі горожани держави є управлені брати участь у законодавстві або особисто або почерез уповновласнених заступників. Закон мусить бути рівний для всїх, чи має боронити чи карати. Тому що всї горожани держави є перед лицем права рівні, тому то й усї мусять мати рівний доступ до всїх публичних достоїньств, занять і урядів — відповідно до своїх спосібностий а без жадної другої ріжниці, як лиш ріжниці чесноти і талану.

VII. Нікого не вільно обжаловувати, арештувати і тримати у вязниці — з винятком случаїв, котрі предвиджує закон, — і лиш в спосіб приписаний законом. Хто жадає незаконних наказів увязненя і хто їх видає або приказує видавати — той має бути караний; але кождий горожанин переслїдуваний або зловлений на законній основі — є обовязаний сейчас бути послушним наказови; опір підлягає карі.

VIII. Закон не може назначувати иньших кар, як ті, котрі належить примінювати з конечности положеня; карати можна виключно на основі закона виданого і оголошеного перед сповненем злочину, а примінюваного опісля з захованем усяких формальностий.

IX. Тому, що треба уважати невинним кождого, кому не доказано каригідного вчинку, то в случаях, в котрих годї уник-

нути увязненя підозрілих осіб, не вільно уживати жадних строгих средств, о скілько вони не є впрост конечні до успішного увязненя.

X. Не вільно нікому непокоїти по причині его релігійних переконань і вірувань, коли їх голошене не є небезпечне для усьвяченого законом устрою.

XI. Свобідна виміна думок і переконань є одним з найдорозших прав людини; отже кождий горожанин може своібдно говорити, писати, друкувати, однак з тим застереженєм, що є відвічальний за кожде надужитє тої свободи в случаях предвидженних законом.

XII. Охорона прав людини і горожанина вимагає істнованя публичної власти. Та власть має служити для добра всїх, а не для особистої користи тих, котрим є повірена.

XIII. На удержанє тої власти і на кошта адміністрації (управи) є конечні спільні податки; ті податки мусять бути розділені межи всїх горожан, а їх висоту означує ся після величини маєтків.

XIV. Усї горожани мають право особисто або через уповновласнених заступників ухвалювати конечність спільних оплат і позваляти на них; уважати, як їх ужиткує ся, установити удїл кождого, подїл, стяганє і час треваня.

XV. Суспільність має право домагати ся від кождого публичного урядника справозданя з его діяльности.

XVI. Суспільність, в котрій права не є забезпечені і не є установлений поділ власти — не має конституції.

XVII. Тому, що власність є правом незайманим і сьвятим, то не вільно нікого позбавляти власности, з винятком случаїв, де сего вимагає належито оправдана публична конечність, і то під услівєм, що згори буде докладно відповідне відшкодованє«

Підчас коли Народний Собор старав ся упорядкувати державні справи і уложити нову конституцію, прийшло по причині браку хліба до нових заворушень а то дня 5. жовтня 1789. Викликали їх головно женщищни, котрі узброївшись в товаристві узброєних мущин пішли гурмою до недалекого Верзалю, де відбув ся Народний Собор і був королівський замок. Народ не успокоєний приреченями короля вдер ся слідуючого ранку до

королівської палати, щоби захопити короля і король був примушений разом з родиною перенести ся до своєї палати в Парижу, що звала ся Тюіллєрі. Вскорі і Народний Собор переніс ся до Парижа а поодинокі партиї позакладали свої політичні клюби, з котрих найважнійшим був **клюб Якобінів,** що радив в салї бувшого Домініканського монастиря імени св. Якова. Новоухвалена конституція узнала так королївські як і духовні добра за добра державні. Рівночасно устроєно так звану **Народну Ґвардію** зложену з узброєних богатших міщан, котра не лиш хоронила виборені свободи від прихильників давного ладу (так званих **»аристократів«)** але і усмирювала кроваво розрухи робітників, котрі стояли за право »коаліциї« — то є за орґанізацию в цїли виборення більшої заробітної плати.

Тому, що дефіцит державний виносив над 400 мілїонів лїрів (франків), то Народний Собор ухвалив в грудни 1789 продати за 400 мілїонів лїрів часть національних дібр — передовсїм тих, котрі забрано у монастирів. Закупили їх по найбільшій части дрібні мужики, котрі ставши власниками, уважали уже революцію за скінчену. Рівночасно попи зачали бунтувати тих хлопів, що стояли під їх впливом проти революціонерів, а тому, що Народний Собор зажадав від попів присяги на конституцію, то многі попи відмовили зложеня присяги і стали разом зі шляхтою рити під новими порядками. Шляхту озлобило особенно се, що Народний Собор зніс шляхоцтво взагалї а дальше титули, герби та ордери, а знов попи були ще й тому люті, що після ухвали Народного Собору **громади самі мали право вибирати собі попів.**

Народний Собор зложив сам горожанську присягу, **»що буде вірний законови, королеви, народови і конституції«,** а присягу ту повторило публично в перші роковини здобутя Бастиллї 400 тисячів горожан.

Та коли народ ще гуляв на місци, де була Бастилля, королева в порозуміню зі шляхтичами і попами готовила ся уже революцію здусити. Много старої шляхти виїхало з Франциї головно до Німеччини, і ті **еміґранти** підмавляли короля, щоби також утік з Парижа та на чолї своїх військ, що стояли на бельґійській граници, напав на свою столицю і наново запровадив

нові порядки. Король і справді 20-го червня 1791. р. утік ночею з цілою родиною з Парижа та оден почтар пізнав єго вже недалеко границї, казав вдарити в дзвони а Народна Ґвардія арештувала короля. На приказ Народного Собору спроваджено єго назад до Парижа а обурене, викликане сею утечию, стало причиною розбудженя в народі **републїканьских ідей,** то значить щоби нарід обходив ся без короля, а сам собі вибирав провідників.

Дня 3. вересня 1791. ухвалив Народний Собор нову конституцію, котра віддавала право видаваня законів виключно в руки Народного Собора, котрий однак був вибираний лишень тими, що платили податки. — Свобода промислу і преси, свобода лична були застережені та задержано в силї постанови декрету з червня того року, відмавляючі робітникам права коалїциї. Король заприсяг ту конституцію і Народний Собор розвязав ся постановляючи, що жаден член сего Народного Собору не може бути членом слїдуючого.

Новий Народний Собор назвав ся тепер **Собором Законодатним.** Обіймає він 745 послів. Не було в нїм вже і слїду аристократичної партиї а перевагу мали радикальні Монтанїярди то є »партія гори«, бо сидїти з лївого боку в горішних лавках. Партія Жирондистів (головно посли з круга Жіронди) була партією умірковано, що хотїла бороти ся з королем і шляхтою в дорозї, чисто парляментарній.

Тут зауважимо, що Французка революція вибухла не лиш тому, що народ вже не годен був зносити гнету і збитків зі сторони шляхти і попів, але і тому, що такі вчені, як Вольтер, Руссо, Дідро і другі (так звані енцекльопедисти, від великого научного словаря »Енцикльопедиї) вже перед тим викликали своїми письмами **революцію в людських мозґах,** виказуючи кривди і нестійність істнуючого федерального ладу.

Жирондисти вправдї були виховані також на сих письменниках, та не хотїли сего зрозуміти, що в таких переломових хвилях не вистануть ґарні промови але потреба **боротьби** на житє і на смерть.

І справдї французкі еміґранти підмовили нїмецкого цїсаря Леопольда II., а сей получив ся з пруским королем і разом

виставили на границях Франциї 240 тисячів війска, щоби зломити французку революцію а королеви привернути давні необмежені права. Так прийшло до так званої **першої коаліцийної війни** (в роках 1792—97). Законодатний Собор ухвалив 11. липня 1792, що **»вітчина є в небезпеці«,** що отже всї здібні до збруї мущини мають іти на війну. Начальний вожд австрийско-пруської армії князь Бравншвайґский, підмовлений еміґрантами, видав зараз потім сьмішний і зарозумілий маніфест грозячий революціонерам страшними карами а Парижови цілковитим знищенєм. Сей маніфест викликав страшне обуренє в народї і злучив всї кляси до спільного опору проти ворожого нападу. За зачинщиків тої ворожої заграничної коаліциї уважали короля і королеву і тому повстало загальне домаганє здеґрадувати короля. На сиґнал даний славним борцем за волю послом **Дантоном** в ночи на день 10. серпня 1792 здобув народ арсенал і 20 тисяч узброєних мужа виступило против королївского замку Тюіллєрів. Король і королева утекли до Законодатного Собора і тут були присутні при нарадї над їх зложенєм з престола. Тимчасом королївска ґвардія швайцарска і шляхтичі боронили замку та народ всїх їх вирізав і здобув Тюіллєрі. На внесенє депутациї громадскої ради під проводом Дантона Законодатний Собор зложив короля з престола і замкнув его враз з родиною в замку Тампль. Дантон став мінїстром судівництва а попри него найбільше мав тепер впливу посол Мара (Марат), великий приятель робучого народу і видавець ґезети »Друг Народа«.

У вязницях сидїло вже велике число так званих роаялїстів, то значить прихильників короля (роі = поа = король), а коли прийшла відомість, що Прусаки здобули дві французкі твердинї народ кинув ся 1. вересня 1792 на вязницї і витратив около 1000 роаялїстів, котрих уважав за пруских союзників.

Дня 20 вересня 1792 прийшло до сильної канонади межи Прусаками а Французами і Французи так кріпко держали ся, що Прусаки мусїли цофнути ся. Славний нїмецкий письменник Ґете був при сїм і сказав: »Від тепер зачинає ся нова епоха в історії«. Під впливом паризкої ради горомадскої (Комуни) Законодатний Собор розвязав ся а на его місце зістав ви-

Робеспер. Дантон. Мара.

браний так званий **Народний Конвент,** що мав силу і законодатну і правлячу. Дня 20 вересня 1792 відбув Конвент перше засїданє і зараз таки ухвалив знести королївство а водворив 22 вересня с. р. **републїку.** Цїлий народ огорнув великий запал і під впливом того запалу републиканьскі війська побили Австріяків і Прусаків а Конвент оголосив **визволенє всїх поневолених народів.**

Страчене короля Людвика XVI (21. січня 1793).

Тому, що в королївскім замку найдено тайний сховок а у нїм листи, доказуючі, що король стояв в тайнім порозуміню з Австріяками і Прусаками, то поставлено его перед Конвент і обжаловано о державну зраду. Головно за впливом завзятих революціонерів Робеспєра і бувшого маркіза молоденького Сен-Жіста (Саінт Йуст) засуджено короля 17 січня 1793 на смерть. Дня 21 січня тогож року о 10 годинї перед полуднем стято єму голову при помочи ґільотини на так званій »революцийній площі«, що звала ся вперед »площею Людвика XV«, перед замком Тюіллєрами.

Тимчасом до коаліциї Австриї і Прус приступила держава німецька, Ішпанія, Голяндія і Анґлія, котра тепер вела перед в тім намірі, щоби знищити Францію, свою суперницю в заморскій торговли.

Здавало ся, що і справдї Франциї грозить загибіль, та Конвент покликав 300 тисячів молодїжи до збруї, а щоби знищити ворогів внутрішних, то є всїляких роялїстів і зрадників, установив так званий »революційний трибунал«, котрий судив »злих гроажн« без апеляциї. Окрім того поставив так званий **»виділ публичного добра«,** котрий разом з згаданим трибуналом до тла нищив внутрішних ворогів революциї. Було се так зване **пановане террору** (постраху), і спричинило воно страчене ґільотиною кількох тисяч аристократів і аристократок. Очивидна річ, що в так небезпечних часах не розбирано богато, і що також богато невинних упало жертвою ґільотини. Котра партія була хвилево при більшій силї, та посилала своїх хвилевих противників під ґільотину. Так згинули добродушні Жирондисти, так згинув і оден з батьків революциї, палкий Дантон, котрий на пораду, щоби чим-скорше утїкав, відповів: »Чейже не заберу зі собою вітчини на підошвах; волїю згинути, нїж лишити свій край«. Завзятий Мара зістав підступно замордований шляхтянкою Шарльотою Корде (13 липня 1794), котру за се 4 днї пізнїйше зґільотиновано.

Вкінци дрібному міщаньству було вже сего забогато і тому удало ся більшости Конвенту також і головного прихильника пострахового системи Робеспєра разом з Сан Жістом і другими покласти під ніж ґільотини.

Треба знати, що республика завела нове обчисленє часу, числячи перший рік республики, другий і т. д. Також названо цілком інакше місяці а місто тижнів заведено декади то є десятиднівки. Робепєр упав 9 Термідора то є 27 липня 1794 р.

Єще в роцї 1793 ухвалив Конвент дуже поступову конституцію, оперту на загальнім голосованю, — та богата буржуазія не допустила впровадженя єї в житє.

По страченю террористів в Конвентї появили ся знова мла ві Жирондисти а в роцї 1795 ухвалено нову конституцію. Народне представництво складало ся тепер за взором анґлїйським з двох палат а на чолї держави стояв **Директоріят,** зложений з 5 людий.

В роцї 1796 повстав так званий **заговір рівних,** на чолї котрого стояв Бабеф. Окликом заговірників було, не як попередних революціонерів: свобода, рівність, братерство, але »свобода, рівність, **загальний добробут«.** Заговір відкрито а Бабеф і Дарте положили голови під ґільотину.

Взагалї консервативні елєменти зачинали підносити голову а навіть роялїсти здобули ся на повстанє, котре однакож придушено.

Тут мусимо зауважити, що республика в часах найтяжших своїх борб з чужими державами мала також єще инший, домашний клопіт. Отсе в надморськім окрузї, що звав ся **Вандея** стануди темні селяни, підбунтовані попами против своїх визвольників революціонерів і хотїли привернути знову королївство.

Треба однак і се признати, що дїдичі у Вандеї поводили ся з селянами куди лагіднїйше, як в прочих округах Франциї і що навіть право польованя виконували спільно з хлопами.

Вандейців підбунтували попи головно в сей спосіб, що представляли їм революціонерів яко **»ворогів релїґії і Бога«.** Як бачимо — способу того уживають попи і тепер, 120 лїт пізнїйше — проти нелюбих їм, поступових партій

Цїлий рік 1793 був виповнений страшно кровавими боротьбами військ републїканських зі збунтованими хлопами, попираними грошево з боку Анлґїї. — З початку Вендейці по-

бивали війска републіканців, проводжені неспосібними ґенералами.

Та пізнійше Конвент вислав здібнійших ґенералів і Вандейців побито на голову. — При тім по обох боках допускано ся великих звірств, а полонених розстрілювано без пощади.

Колиж **»вітчина була в небезпеці«,** то Конвент не перебирав в способах для єї ратунку. І так ґен. дістали приказ: »Ту твердиню маєш здобути! Ту армію маєш побідити!« Коли не здобув і не побідив, то ішов під ґільотину, а комісар Конвенту, доданий до боку ґенерала — нераз віз єї вже з собою.

Директоріят зложений з 5 осіб стояв на чолї французької

Наполеон Бонапарте

республики від р. 1795 до р. 1799. В тім часї виплив на гору славний воєвник ґенерал **Наполеон Бонапарте.**

Вже в 26 році житя зістав він бриґадиром, а потім відзначив ся головно в північнній Італії, де на чолї французьких полків кидав ся як орел на австрійські війска та бив без пощади і гонив перед собою.

Взагалї війска республїканські, нераз обдерті — тому так щасливо боролись з війсками ріжних коронованих голов, бо у війску республїканськім панував дух свободи і рівности. Простий вояк, коли виказав свої здібности воєнні — зіставав вскорі офіциром а навіть ґенералом.

У війсках пруських та австрійських бито буками, забивано на смерть різками ведучи засудженого так званою »улицею«, офіцерами — особенно ж ґенералами — були самі шляхтичі, — тож і не дивно, що ті армії били ся нездарно і без запалу.

До тих часів відносить ся раболїпна поезія українського пота А. Могильницького п. з. **»Русин вояк«. —** Бож і наших вояків всаджених в білі мундури гонили капралї тростївками до бою з Наполеоном, але хоч і наші вояки добре бились, то Австріяки майже правильно з вини злих ґенералів — брали в шкіру.

Наполеон Бонапарте відзначив ся особенно в р. 1798 в Египті, а вернувши слїдуючого року — допустив ся **замаху державного** то є — при помочи війска розігнав палату низшу, потім намість директоріяту установлено **трох конзулів,** з котрих першим був Наполеон.

Він знову побив Австріяків (під Маренґо 1800), а мостячи собі дорогу до цїсарського стільця — заключив **конкордат** (угоду) з гнївним доси на революцию папою римським знаючи, що попи є найлучшою опорою для панованя королів над народом.

Вскорі перепер він свій вибір на досмертного конзуля (1802) а дальше в р. 1804 на **імператора Французів.** Вже яко імператор (цїсар) побив він 1805 р. Австріяків і Москалів під Австерлїцом, 1806 р. Прусаків під Еною і в других битвах, в р. 1809 Австріяків під Баґрамом а погодивши ся з австрійським

цісарем Францом І. розвів ся з першою жінкою Йосифиною, та оженив ся з дочкою цісаря Франца, архикняжною Марією Люїзою.

Єго виправа в р. 1812 на Росію з 400,000 війська не повелась, бо в повороті зі спаленої Москалями Москви військо по більшій части вимерло і вигибло з голоду. Ще перед тим в битві під Бородіно упало около 80 тисяч російського і наполеонського війська.

Наполеон побитий 1813 р. під Липском зрік ся 1814 р. престола і пішов на вигнанє; в р. 1815 вернув знову і панував ще 100 днів, та побитий 1815 р. під Ватерльо — зістав вивезений Анґлійцями на далекий остров св. Елени, де 1821 помер.

Наполеон званий Великий — перевернув майже до гори ногами ріжні міждержавні порядки в Европі. Від єго часів датує ся також **рух національний** у ріжних народів. Щоби єго побонати і визволити свої краї з під французької переваги — обіцювали королї своїм народам, що як повалять Наполеона, то дадуть їм **конституцію!**

Однак по зваленю Наполеона королї і не думали про се, а в цілій Европі запанувала страшна **реакция** (назадництво) оперта на попах і жандармах.

На престол французький вступив 1814 р. брат страченого гільотиною короля яко Людвик XVIII. а в р. 1824 другий єго брат Кароль X. Революція з 1830 скинула єго і поставила королем Людвика Филипа, котрого прогнала знову революція лютова 1848 р. — За сим приміром загоріла революція майже в цілій Европі і стала між иншим в Австрії причиною **знесеня панщини.**

Панщина знесена у Франції 1789 р. уже ніколи не вернула, та треба було аж 59 літ, щоби та реформа дійшла до Австрії, що разом з Росією стояла на чолї реакції в Европі!

По вигнаню Людвика Филипа (1848) настала у Франції знову република; було се правлїнє буржуазиї (богатого міщаньства), котра затопивши в морю крови червневе повстанє робітників вибрала в грудни сего року президентом републики братанича Наполеона Великого — Людвика Наполеона!

Було се впущенєм вовка між отару овець! — Вовк і справ-

ді дня 2 грудня 1851 виконав **замах державний,** здусив кроваве повстане народа і став 1852 р. імператором яко Наполеон III.

Через 18 літ грав він першу ролю в Европі, та 1870 р. побили его на голову Пруси (при помочи других німецьких держав) та взяли в Седані у неволю. В Парижи оголошено в вересню 1870 р. **републику** і она перетревала помимо всяких заходів ріжних реакціонерів до сегодня!

Хоч Наполеон Великий і слідуючі по нім королї привернули титули шляхоцькі та помогли знову попам до переможно го впливу на нарід — то все таки давний **лад** передреволюцій-ний, **февдальний,** не вернув ся: він зістав безповоротно знищений разом з давним поділом на стани. — **Рівність всіх горожан** перед правом переведена в **кодексї** (зборі законів) Наполеона увійшла поволи в житє і в других державах.

Правда — лишились еще значні сліди февдальних порядків, особенно в Австрії — як напр. фактичне першеньство шляхти в армії і в управі державою, а спеціяльно в Галичині — перевага шляхтичів в Радах повітових; та тепер, по заведеню загального права голосованя до парляменту, і коли ще здобудем демократичну реформу соймову — і се мусить вскорі уступити.

На котрий же бік має повернутись дрібне, малоземельне **діл на кляси суспільні:** на клясу богачів-**капіталїстів** (буржуазию) і на клясу безвласних **пролетариїв.**

На котрий же бі має повернутись дрібне, малоземельне мужицтво? Чиж має оно і тепер відіграти сумну ролю давних Вандейців і помагати чорним, реакційним силам до побіди? Чиж все оно має бути підручною ґвардією клерикалїзму і уперто та тупо стояти під омофором чорної реверенди?

А вжеж і по великій революції француській підчас ріжних поступових рухів і революцій мужицтво держане попами в тем нотї відогравало дуже сумну ролю!

І можна сказати, що українське мужицтво в Галичині з'орґанїзоване під впливом Драгоманова в **радикальну партію** було першим, що зірвало з давною мужицькою засадою: вислугуватись могучим сего міра і попам!

Якогож гріха допускають ся всї ті, що псують так здоровий засів Драгоманова і его учеників: Павлика і Франка, що

пхають розбудженого радикалами селянина знову в клерикальне ярмо, як от хочби в сокільські Січи?!

Та пора се велика єсть і коли всї поступові наші люди, а особенно наша поступова молодїж ґімназияльна і академічна візьмесь завзято до дїла і зрозуміє, як велика відвічальність лежить на нїй перед будучими поколїнями — то заповіти Драгоманова можуть еще бути здїйснені і ми докажем сего, чого не могла доказати навіть велика французька революція:

Покажемо сьвітови, що цїпко з'орґанїзоване, поступове, антиклерикальне мужицтво, готове за свої ідеали і голову положити!

МАРСЕЛЄЗА.

(Гимн з часів французької революції).

Вставайте діти вітчини!
Славетний день вже наступив.
Супроти нашої країни
Злий ворог прапор розпустив.
Чи вам не чуть, які по селах
Усюди стони роздались?

На наших крівних невеселих
Ворожі списи піднялись.
До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

Чого шука отся ватага
Рабів обурених на нас?
Кого зляка її зневага?
На кого пута ті? На нас!
На нас, бездольні громадяни,
Хотять той сором нанести,
Щоб кинуть нас знов у кайдани
Та під неволю підвести.
До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

Ні, трепотіть ви, людоїди
І ви, ганебні зрадники!
Бо ось, вже пімсти час надійде
Знайдуть ся на нас местники!
Підіймуть ся і стар і молод,
Не забракує юнаків, —
Навіють нам на серце холод
І потрощать вам всі кісточки.
До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

О, ти сьвята любов Вітчини,
Ти нашу пімсту уміцни!
І волю нашої країни,
Єї ти честь відборони!

Під нашим прапором побіда
Хай з'явить ся на поклик твій,
На вічні потім на нас літа
Свободи духом ти повій!
До збруї громадо!
Ставаймо у ряди!
Щоб вражою кровію
Залити борозди.

——«‹o›»——

Ціла людскість — то одно тіло. Хороба одної части ослаблює також другі, здоровлє одного члена зміцняє і другі.

Хто би в який небудь спосіб підпирав клерикалів, той стає співвинним їх вчинків на цілім сьвіті. Тож борім ся у нас против попівської пошести!

З інтерпеляциї посла Йоганіса і тов. Гл. степ. проток. 6 засїданя XX сесиї Ради держ. в 24. XI. 1909.

ВЕЛИКА БІБЛІЯ

1073 сторін друку, мовою чисто Українською; містить: св. Письмо Старого і Нового Завіта, всї книги Мойсея, всїх Пророків, Евангелія і всї посланія Апостолів, дальше родинну літопись. — В гарній скіряній оправі. — Ціна.................... $3.00

Оправлена в полотно............................ $1.50

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ

Всї Евангелія і всї Посланія Апостолів, 500 сторін....... 35ц

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТА

По українськи і по анґлійськи, то є, що можна читати по українськи і по анґлійськи. — 187 сторін. — Ціна........... 85ц

Хто ще не читав хай собі прочитає книжочку котра переведена в104 мовах. — Тепер кождий Українець може єї читати, а се:

Путь Паломника (Богомольця)

ІЗ СЕГО СЬВІТА В БУДУЧНИЙ СЬВІТ.

Вона обнимає 248 сторін великої вісімки, має 37 дуже цікавих образків і надрукована на міцнім і гладкім папери, оправлена в дуже гарні полотняні краскові окладинки, на котрих золотими буквами витиснена назва книжки і образок. Се є дуже цікаве і духовно користне читанє 104. народи її мають, тепер має її український народ. Она написана в анґ., мові вже 300 лїт тому назад і доси свіжа, нова і користна для кождого, хто лише її читає. — Ціна сеї книжки є....................... 75ц

Житє Ісуса Христа.

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ СЮ КНИЖКУ?

Єсли нї, то старайте ся єї купити, поки є на продаж, щобисьте опісля не жалували. Такої книжки не дістанете анї в старім краю. Має вона 300 сторін друку і 73 образків друкованих на грубім папері. Книжка та написана чистою народною мовою, що кождий дуже легко єї зрозуміє. — Ціна........... $1.25

Новий завіт Н. І. Х.

Написаний в двох мовах: старо-руськiй і українськiй. На українську мову переклав Новий Завіт один з наших найбільших письменників П. Куліш, при співучасти вченого Пулюя. Крім чудової української мови визначає ся се виданє Нового Завіта замітками і потрібними поясненями. Книжка друкована на добрім папері і великими читкими черенками; має 992 сторін великої вісімки. Є се найлїпше виданє сего твору О. А. Барвінського. — Ціна тепер лиш........................ $3.00

„КОБЗАР“ Т. Г. Шевченка

Накладом Руської Книгарні вийшов КОБЗАР, передрук видання Тов. Просвіти у Львові.

»**КОБЗАР**« **Т. Г. Шевченка.** — Вага Шевченка і в історії української і в історії загально людської думки безмірно велика. Він перший поставив українське письменство в рівень з письменством других народів і звернув на него увагу всего культурного світа; а виступивши борцем за права і волю пригнобленого люду, за правду і справедливість він своєю поезією прислужив ся і загально людському поступови. Вплив поезії Шевченка помітити можна і в чужих письменствах, а в своєму рідному він сплодив цілу школу письменників.

»Кобзар«. — 560 сторін в 53 гарними образками і портретом Т. Г. Шевченка в двох томах.................. **$1.50**

в гарній оправі......... **$2.00**

Ілюстрована Шевченківська Бібліотека у 24-ох Книжках.

Хто любить поезії нашого великого поета Т. Г. Шевченка, нехай купить собі всі 24 тих гарних книжок за тапі гроші а не пожалує. — Ціна.............................. **$1.50**

1. Причина. — З 2-ма малюнками і портретом
2. Катерина. — З 3-ма малюнками і портретом.
3. Тополя. — З 1-м малюнком і портретом.
4. Гайдамаки. — З 15-ма малюнками і портретом.
5. Черниця Маряня. — З 1-м малюнком і портретом.
6. Утоплена. — З 1-м малюнком і портретом.
7. Гамалія. — З 1-м малюнком і портретом.
8. Сова. — З 1-м малюнком і портретом.
9. Єретик або Іван Гус. — З 1-м малюнком і портретом.
10. Невольник. — З 2-ма малюнками і портретом.
11. Наймичка. — З 2-ма малюнками і портретом.
12. Відьма. — З 1-м малюнком і портретом.
13. Княжна. — З 1-м малюнком і портретом.
14. Москалева криниця. — З 1-м малюнком і портретом.
15. Варнак. — З 1-м малюнком і портретом.
16. Татарівна. — З 1-м малюнком і портретом.
17. Марина. — З 1-м малюнком і портретом.
18. Сотник. — З 1-м малюнком і портретом.
19. Петрусь. — З 1-м малюнком і портретом.
20. Тарасова ніч. — Іван Підкова. — Перебендя. — З 2-ма малюнками і портретом.
21. Русалка. — Як би тоб ідовело ся. — З 2. мал. і портр.
22. Назар Стодоля. — З 2-ма малюнками і портретом.
23. Збірник дрібних віршів. — З 7. малюнками і портретом.
24. Збірник дрібних віршів, про Україну та козацтво. — З 4-ма малюнками і портретом.

Ціна всіх 24-ох книжок лише........................ **$1.50**
Портрети Т. Шевченка по.............. 25ц., 50ц., і по **$1.00**
Візд Богдана Хмельницького до Київа.................. **$1.00**

RUSKA KNYHARNIA

848-850 Main St. Winnipeg, Man.